

UNIVERZITA KARLOVA
Fakulta sociálních věd
Institut mezinárodních studií

PROTOKOL O HODNOCENÍ DISERTAČNÍ PRÁCE
(Posudek oponenta)

Práci předložil(a) student(ka): Miroslava Jasenčáková

Název práce: Proměna přístupu státu ke vzdělávání dětí po roce 1917 v RSFSR

Oponoval (u externích oponentů uveďte též adresu a funkci v rámci instituce):

Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.
odborný asistent
Ústav historických věd
Fakulta filozofická Univerzity Pardubice
Studentská 84
53210 Pardubice

1. OBSAH A CÍL PRÁCE (stručná informace o práci, formulace cíle):

Posuzovaná disertační práce nese ambiciózní název *Proměna přístupu státu ke vzdělávání dětí po roce 1917 v RSFSR*. Ambicióznost spatřuji především v naznačené šíři sledovaného tématu. Název je nicméně mírně zavádějící, neboť jak autorka vzápětí vysvětluje v úvodu, práce se soustředí na vybrané aspekty v proměně přístupu státu ke vzdělávání. Cílem bylo ukázat povahu této revoluční proměny prostřednictvím sondy do pedagogických projektů Stanislava Šackého. Časové vymezení práce je tedy také užší, než by se dalo soudit podle názvu. Rozhodně není pokryto celé sovětské období a jádro výkladu je zaměřeno na 20. léta. Na druhou stranu pro vysvětlení širšího historického kontextu autorka překročila pomyslnou hranici roku 1917 i zpětně a provedla ukazující stav ruského školství i před rokem 1917. Jsem přesvědčen, že autorce se dobře podařilo představit podstatu pedagogických projektů S. Šackého a ukázat na nich „ducha doby“. Jednalo se o přelomovou éru v moderních ruských dějinách. Revoluce nebyla pouze záležitostí politické změny a měla velmi široký kulturní a sociální rozměr. Odpovídá tomu i jeden ze základních závěrů disertace, že Šackij mohl realizovat své reformní pokusy jen díky revoluci. Politická změna přinesla transformaci vzdělávacího systému a hlubokou proměnu celkového pohledu na výchovu a vzdělávání.

2. VĚCNÉ ZPRACOVÁNÍ (náročnost, tvůrčí přístup, argumentace, logická struktura, teoretické a metodologické ukotvení, práce s prameny a literaturou, vhodnost příloh apod.):

V prvé řadě oceňuji, že v českém prostředí se stále objevují studenti ochotní věnovat se ruským dějinám, byť tato specializace není jednoduchá především kvůli šíři pramenné základny, rozsáhlé historiografii a praktické náročnosti studia v zemi jako je Rusko. Autorka do značné míry postavila disertační práci na primárních nepublikovaných pramenech, kvůli čemuž musela studovat v ruských archívech a dalších paměťových institucích. Sice by to mělo být standardem u vědeckých prací zabývajících se konkrétní zemí, ale z praxe víme, že to není vždy automatické a snadné. Práce s prameny a literaturou je v pořádku, autorka použila standardní metodologické postupy. Pouze u literatury bych doporučil zahrnout některé další

tituly zaměřené na ruské dětství, respektive školství. Zejména pro lepší vyličení širšího dobového kontextu: např. Catriona Kelly, *Children's World. Growing Up in Russia, 1890-1991*, New Haven 2008; Jevgenija K. Sysojeva, *Škola v Rossiji XVIII – načala XX veka. Vlast' i obščestvo*, Moskva 2013.

Disertační práce je strukturována logicky a přehledně. Každá jednotlivá část představuje soudržný text s promyšlenou strukturou a závěry. Vzhledem k tomu, jak byl stanoven hlavní cíl práce se mi nezdá, že bylo zapotřebí text rozšiřovat o další kapitoly nebo naopak že by nějaká kapitola vyznívala coby nadbytečná. Nicméně si k jednotlivým částem dovoluji několik komentářů a doporučení. Celkově se mi jeví, že autorka ne vždy myslela na širší kontext sledované problematiky. Chápu, že studované téma je krajně složité vzhledem k své komplexnosti. Navzdory tomu, nebo právě proto, by si různá tvrzení a zasloužila podrobnější vysvětlení a rozpracování. V řadě případů předložené informace vyvolávají další otázky.

Částem 3.3 a 3.4 by prospělo závěrečné zobecnění, jež by srovnalo reflexi sovětského školství ze strany emigrantů s předchozím pohledem cizinců. Obě části ukazují různorodou škálu pohledů na sovětské školství, ovšem perspektiva zahraničních návštěvníků a emigrantů byla výrazně odlišná.

V oddílu 4.1 autorka stručně nastínila jednotlivé životní etapy Stanislava Šackého. Soustředila se zejména na inspirační zdroje a vlivy pro jeho pozdější pedagogickou práci, což se jí podařilo vysvětlit přesvědčivě. Nicméně v biografii Šackého zůstávají určitá „bílá místa“, která by měla být vyplněna. Zvláště když se jedná o ústřední postavu autorčina výkladu. Na jedné straně chybí v disertaci různé detaily, které ale s ohledem na Šackého kariéru mohou být podstatné. Například na kterém gymnáziu Šackij studoval. Fakt, že studoval na 6. Moskevském gymnáziu, které bylo v Rusku hodnoceno jako velmi prestižní, není bez významu. Stejně jako opomenuté studium na Moskevské univerzitě (byť tam studoval krátce) a dvouleté studium na konzervatoři. Ke komplexnějšímu pohledu na Šackého by se patřilo dodat řadu dalších informací. Autorka pouze konstatuje, že během univerzitních studií si přivydělával doučováním. Jaké povolání vykonával po absolutoriu vysoké školy? Čím se živil až do revoluce, necháme-li stranou jeho pedagogické aktivity? Jaké byly jeho politické názory v té době? Byl vůbec politicky aktivní? Dodávám, že právě v letech 1905-1914 se ruské učitelstvo politicky a občansky výrazně aktivizovalo, konaly se různé učitelské sjezdy a odborná pedagogický tisk nebyl pouze platformou odborných diskusí o pedagogice, nýbrž i nástrojem intenzivní debaty o roli vzdělávání ve společnosti a vztahu státu, školy a společnosti (srov. Scott J. Seregny, *Russian Teachers and Peasant Revolution. The Politics of Education in 1905*, Bloomington 1989). Víme například víc o postoji Šackého k snahám carské vlády zavést povinnou školní docházku?

Z textu také není zcela jasné, co Šackij dělal během roku 1917 a jak se nakonec dostal na lidový komisariát školství. Postrádám vysvětlení, co Šackého vedlo ke změně názoru a přijetí bolševické revoluce a práci pro sovětskou vládu (když v říjnu 1917 revoluci odmítal a byl vůči bolševikům silně kritický). Částečně je to vysvětleno na s. 165, nicméně primárně se jedná o konstatování, že Šackého postoje se změnily během 20. let a není jasné, zda to byl upřímný obrat v názorech nebo jen účelové přizpůsobení se politickým poměrům.

Podstatné informace schází též o závěru života Šackého. Co dělal po uzavření První experimentální stanice v roce 1932? Jak se vyrovnával se změnami v sovětském školství v době první pětiletky? Skutečnost, že dále pracoval na lidovém komisariátu školství a současně v letech 1932-1934 byl ředitelem Moskevské konzervatoře ukazuje, že rozhodně nepatřil mezi osoby proskribované režimem.

V souvislosti s představením Stanislava Šackého by si podrobnější informace zasloužila i jeho manželka Valentina Šacká (např. na s. 80). Dle literatury hrála v organizaci kolonie

Bodraja Žižň velice důležitou roli. Měla na starosti estetickou výchovu a zejména se starala o hudební výchovu dětí. Sama byla autorkou řady pedagogických textů. Stálo by tedy zato zhodnotit její roli detailněji. Pro lepší informovanost čtenářů byl bylo vhodné i doplnit ve zkratce rodinné poměry Šackého: z jaké rodiny pocházela manželka? Měli děti?

Oddíl 4.2 autorka začíná několika obecnými konstatováními o společenských změnách v Rusku po roce 1861 a nedůslednosti reform, což se odrazilo i na pokračující nízké úrovni vzdělanosti ruské společnosti. Silně generalizující prohlášení je sice v zásadě pravdivé, mělo by však být více opřeno o fakta: jak vysoká byla (ne)gramotnost rolnického obyvatelstva? A v jakém stavu se nacházela Kalužská gubernie, kde později existovala Šackého škola? Zde by autorka snadno mohla využít údaje ze všeobecného sčítání lidu v roce 1897.

Úvodní odstavce oddílu 4.3.1. nastiňují neutěšenou sociální situaci ruského dělnictva přelomu 19. a 20. století. Jakkoli lze s obecnou charakteristickou souhlasit, měla by být opřena o historiografii. Takto se ruské dělnictvo jeví jako jednolitá masa, což neodpovídá zcela historické realitě. Rozsáhlá odborná literatura již ukázala heterogenost dělnictva podle různých klíčů (rozdíly mezi velkoměsty, továrnami, mezi dělnickými profesemi, také mezigenerační rozdíly). Rozhodně ne všichni dělníci byli negramotní, o čemž konečně svědčí rostoucí politická angažovanost dělnictva před první světovou válkou (srov. např. Victoria E. Bonnell, *Roots of Rebellion. Workers' Politics and Organizations in St. Petersburg and Moscow, 1900-1914*, Berkeley 1983; Robert B. McKean, *St. Petersburg Between the Revolutions. Workers and Revolutionaries*, New Haven 1990).

Místy byla autorka natolik „pohlčena“ hlavním tématem, tedy Šackým a jeho pedagogickou činností, že nevěnovala příliš pozornosti vysvětlení role „vedlejších postav“. Např. na s. 127 zmiňuje Šackého „ostrý spor s Leonidem Borisovičem Krasinem“, aniž by objasnila, kdo byl Krasin a kdy ke konfliktu došlo.

Faktograficky je práce spolehlivá. Drobné chyby se v ní sice nachází, avšak jedná se o jednotlivosti:

- Pro dobu před rokem 1917 není možné nazývat územně-správní jednotky *oblastmi*, jediný správný název je *gubernie* (s. 133 ad.)
- Gorkého putování po ruském venkově bylo jiného rázu než „chození mezi lid“ narodníků v 70. letech (s. 144). Gorkij pocházel z nuzných poměrů a jako mladík se musel živit vykonáváním různých manuálních prací, často jako podřadná nájemní síla. Proto putoval venkovem; narodníci jezdili na venkov agitovat, snažili se vzdělat rolníky a současně přesvědčit o smyslu a nezbytnosti socialistické revoluce.

3. FORMÁLNÍ A JAZYKOVÉ ZPRACOVÁNÍ (jazykový projev, správnost citace a odkazů na literaturu, grafická úprava, formální náležitosti práce apod.):

Jazykový projev autorky je na solidní úrovni. Až na pár hrubých pravopisných chyb, např. s. 95, 140, 151). Na několika místech se stalo, že ze souvětí vypadl podmět/předmět/přísudek (s. 103, 147). Dále pokládám za vhodné, aby byla přechylována ženská příjmení, jak si žádá český pravopis. Anglosaská příjmení autorka nikdy nepřechyluje (Sheila Fitzpatrick – s. 14, 15; Lucy Wilson s. 71 ad.). Sjednotit by též měla psaní ruských příjmení. V textu se střídají dvě koncovky, -skij/ckij (Tročkij) a -ský/cký (Lunačarský, Šacký, Ušinský). Pro počestvování ruských příjmení nevidím důvod.

Prameny a literatura jsou citovány správně. Pouze výjimečně se objevují chyby, které jsou spíše překlepy z nepozornosti: např. špatná datace knihy Richarda Pipesa *Russia under the Bolshevik Regime*. Kniha vyšla v roce 1994, nikoli 1974 (s. 36).

4. STRUČNÝ KOMENTÁŘ HODNOTITELE

Celkový dojem z disertační práce je převážně pozitivní. Autorka nepochybně splnila základní cíl představit strukturální změny v ruském školství po roce 1917 na příkladu reformních pedagogických projektů Stanislava Šackého. Zejména v rovině sondy do jednotlivých projektů realizovaných Šackým se jedná o práci velmi originální, založenou na výzkumu primárních pramenů v ruských archivech a paměťových institucích. Větší pozornost autorka mohla věnovat vysvětlení širšího kontextu a doplnění informací z života S. Šackého, čímž by pohled na jeho práci byl ještě komplexnější.

S ohledem na mé komentáře k jednotlivým částem disertační práci si dovoluji navrhnout některé otázky do diskuse při obhajobě:

- jaká byla role manželky Valentiny v pedagogických projektech S. Šackého?
- týkaly se Šackého reformní návrh výlučně základního školství nebo zahrnovaly i další stupně a typy škol?
- vzhledem k tvrzení, že První experimentální stanice byla privilegovanou institucí (s. 170), se naskytá otázka, zda skutečně neexistovaly žádné jiné srovnatelné školy? Nebyly ve 20. letech paralelně s Šackého experimentem jiné podobné iniciativy? Poltavská kolonie Antona Makarenka (letmo zmíněná na s. 36) nesnese srovnání?
- lze z pramenů odvodit, kolik dětí První experimentální stanicí prošlo během její existence? Jak velký dopad na místní populaci tedy stanice měla a jaký byl ohlas její činnosti mimo hranice regionu (nepočítáme-li návštěvy zahraničních expertů).

Disertační práci doporučuji k obhajobě.

Datum: 22. 8. 2022

Podpis: Mgr. Zbyněk Vydra, Ph.D.